

UOT 631.58;631.582

ŞƏKİ-ZAQATALA BÖLGƏSİNDƏ DƏMYƏ ŞƏRAİTİNDƏ BECƏRİLƏN TÜTÜN BİTKİSİNİN VEGETASIYA DÖVRÜ ƏRZİNDƏ İNKİŞAF FAZALARINA TORPAQ-İQLİM ŞƏRAİTİ VƏ AQROTEKNİKİ TƏDBİRLƏRİN TƏSİRİ

Ə.İ.ƏLİYEV*, N.M.ABDULLAYEVA, M.İ.MAMAYEVA

Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu, Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyası;

AZ 0062, Zaqatala şəhəri, H.Əliyev pr.-63

zaqatala_bts@mail.ru

STUDYING THE INFLUENCE OF SOIL AND CLIMATIC CONDITIONS AND AGROTECHNICAL MEASURES ON THE DEVELOPMENT STAGES OF TOBACCO DURING THE VEGETATION PERIOD, GROWN IN THE RAINFED CONDITIONS OF SHEKI-ZAGATALA REGION

A.I.ALIYEV*, N.M.ABDULLAYEVA, M.I.MAMAYEVA

Research Institute of Crop Husbandry, Zagatala Regional Experimental Station

The article is devoted to the study of the influence of soil and climatic conditions and agrotechnical care on the development stages of tobacco grown in rainfed conditions. Thus, in order to obtain a high-quality harvest from tobacco, the following are of great importance: the weather conditions of the year, the amount of precipitation, the degree of soil fertility, the mechanical composition and cultivation of seedlings and their transfer to the field in optimal period. The duration of the vegetation period is strongly influenced by planting density and the applied cultivation technology. In the Sheki-Zagatala region, the growing period of tobacco plants ranges from 110-127 days. For the normal development of the plant, the most optimal temperature is 25°C. Soil moisture of 60% positively affected obtain of the low nicotine level (1.34%) and the high carbon level (17.79%). The importance of soil fertility in the formation of yield and quality, early maturity of tobacco leaves and the reduction of the growing season is great. Depending on the amount of nitrogen applied into the soil, is advisable to apply 125 kg of phosphorus per 1 ha as an active ingredient. In the Fon + P125 option, the yield was the highest, 41.6 c/ha, and the yield of I and II commercial varieties was 99.0%. Plant height in the collection plot varied from 170 (Samsun-155, Samsun short) to 335 cm (106 green form). The largest number of leaves is 50 pieces in the Zagatala Dubek variety, the width of the leaf blade is 37 cm in the Krupnolist variety, and the length is 62 cm in the Virginia KY-160 variety. The duration of the growing season varied within 107-132 days. The high yield was 39.0 cents/ha for Burley TN-90, and the low 25.6 cents/ha for Virginia KY-160. The yield of commercial varieties I and II was 90% for the variety Zagatala Dubek.

Açar sözlər: tütün, sort, torpaq-iqlim şəraiti, fenoloji müşahidə, inkişaf, vegetasiya müddətinin uzunluğu

Ключевые слова: табак, сорт, почвенно-климатические условия, фенологические наблюдения, развитие, продолжительность вегетационного периода

Keywords: tobacco, variety, soil and climatic conditions, phenological observations, development, duration of the growing season

GİRİŞ

Azərbaycanda tütünçülük aqrar sahənin vacib tarixi ənənələri olan, iqtisadi cəhətdən gəlirli əkinçilik sahələrindən biri sayılır. Tütünçülüyn mövcud vəziyyəti, elmi əsaslarla inkişafı və bu sahə üzrə yüksək sənaye potensialının yaradılması XX əsrin 70-ci illərinin əvvəllərinə təsadüf edir. Tütünçülüyn respublikamızın iqtisadiyyatında rolunu nəzərə alaraq, istehsalın artırılması, yüksək məhsuldar və keyfiyyətli məhsul almaq üçün yüksək reproduksiya təsərrüfatı yaradılmasına malik olan toxum istehsal etmək vacibdir. Tütün məmulatlarının məhsuldarlığı və keyfiyyəti sortların iqtisadi effektivliyinin əsas göstəricisidir.

Əlverişli torpaq-iqlim şəraitinə malik olan Qax, Zaqatala, Şəki, Balakən, Oğuz və digər münbit torpaq sahələrinə malik ərazilərdə geniş sahələrdə tütünçülük inkişaf etdirilir. Tütün bitkisinin yüksək keyfiyyətli məhsul alınmasında torpağın münbitlik dərəcəsi, mexaniki tərkibi və təbii edilən becərmə texnologiyası mühüm rol oynayır. Qeyri münbit torpaqlarda əkiləndə bu bitkinin kök sistemi ləng inkişaf edir, boyu alçaq qalır, nəticədə aşağı və keyfiyyətsiz məhsul əldə olunur. Bitki məhsuldarlığının və torpaq münbitliyinin başlıca göstəricilərindən biri onun strukturudur. Torpaqda baş verən bütün fiziki, kimyəvi, bioloji proseslər və qida maddələrinin mənimlənməsi bilavasitə onun strukturundan asılıdır [4].

Tütün məhsulunun bir çox keyfiyyət göstəriciləri vardır ki, ətri, iyi, dadı, rəngi və s., bu keyfiyyətlər onun inkişaf dövründə torpaq-iqlim şəraiti nə dərəcədə əlverişli və yararlı olması ilə əlaqədardır. Torpağın fiziki xassələrindən və kimyəvi tərkibindən asılı olaraq, tütün bitkisinin məhsuldarlığı və keyfiyyəti müxtəlif olur. Dağ meşə qəhvəyi torpaqlar yüksək keyfiyyətli tütün yetişdirilməsi üçün daha münbit torpaqlar sayılır [3].

Tütün bitkisi üçün sələf dənli, dənli-paxlalı və birillik bitkilərdir. Əkin aparmaq üçün dənli, dənli-paxlalı bitkilər altından çıxmış sahə məhsul yığımından sonra 6-8 sm dərinlikdə, 2-3 həftədən sonra alağ otlarının çüməməsi ilə əlaqədar olaraq 10-12 sm dərinlikdə üzləmə aparılmalıdır. Payızda dondurma şumunun aparılması, habelə torpağın gübrələnməsi, erkən yazda malalanması, kultivasiya edilməsi və şitil əkininə hazırlanması tütün bitkisinin becərmə sisteminin əsasını təşkil edir. Yüksək və keyfiyyətli tütün məhsulu alınmasında aqrotekniki tədbirlərin düzgün həyata keçirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Kompleks aqrotekniki tədbirlərin tütünçülükdə təbii ilk növbədə növbəli əkin sisteminin aparılması, torpağın becərilməsi, gübrələrin verilməsi, şitillərin yetişdirilməsi və onların sahəyə köçürülməsi, bitkilərlə qulluq edilməsi və məhsulun vaxtında toplanmasından çox asılıdır. Həmçinin xəstəlik və zərərvericilərə qarşı mübarizə tədbirlərinin vaxtında aparılması məhsuldarlığa müsbət təsir göstərir.

Tütün bitkisinin toxumu səpildikdən 7-8 gün sonra 1-ci yarpaq müşahidə olunur ki, bu dövrdə optimal hava temperaturunun 25-28°C olması bitkinin normal inkişafına müsbət təsir göstərir. Ona görə də tütünün böyüməsi və inkişafına isti iqlimi olan bölgələrdə daha yaxşı şərait yaranır. Dəmyə şəraitində isə havanın bir qədər aşağı temperaturu daha yaxşı nəticələr verir. Yarpaqların yetişmə dövrü havanın orta temperaturunun 18-32°C olduğu dövrə təsadüf edir, ən optimal temperatur isə 25°C sayılır. Tütün işıqsevən və uzungün bitkisidir. Işıqlı günlərin sayı az olduqda məhsulun keyfiyyəti aşağı düşür və xəstəliklərə sirayətlənmə faizi yüksək olur.

Bitkinin kök sisteminin inkişafı 1-ci yarpaq əmələ gələn dövrdən başlayır ki, bu müddətdə bitkinin yerüstü hissəsi çox yavaş inkişaf edir. Tütün şitilinin yetişmə dövrü 35-45 gün arasında davam edir. Şitillərin sahəyə köçürülməsinin optimal müddəti may ayının 10-15-i hesab edilir. Tütün şitillərinin optimal müddətdə və yaxud müxtəlif vaxtlarda sahəyə köçürülməsi vegetasiya dövrünün dəyişməsinə güclü təsir göstərir [6].

Vegetasiya dövrü ərzində tütünün məhsuldarlığı və onun keyfiyyəti formalaşır. Tütün sortlarının vacib bioloji əlamətlərindən biri vegetasiya dövrünün uzunluğudur ki, bu dövr şitilin sahəyə köçürülməsindən yuxarı yarus yarpaqlarının yetişməsinə qədər olan günlərin sayıdır [1]. Tütün sortlarının vacib əlamətlərindən biri də bitkilərin inkişaf dinamikasıdır. Yüksək inkişaf enerjisinə malik olan sortlar qiymətli hesab olunur. Gec yetişən sortların inkişaf enerjisi aşağıdır [5]. Tütün bitkisinin yüksək məhsuldarlığı vegetasiya dövrünün uzun və davamlı olması ilə əlaqədardır. Belə ki, tez yetişən sortlarda aşağı, gec yetişən sortlarda isə yüksək məhsul qeydə alınmışdır. Məhsuldarlıq və keyfiyyət bitkinin vegetasiya müddətində formalaşır [1].

Vegetasiya dövrünün uzunluğuna təsir edən amillərə hava şəraiti, torpaq tipi, su rejimi, rütubətin saxlanması, münbitliyin təmin edilməsi, cərgə aralarının vaxtında və düzgün becərilməsi, əkin müddəti, əkin sıxlığı aiddir. İlin münasib hava şəraiti, bitkilərin normal boy inkişafını, yüksək və keyfiyyətli məhsul əldə edilməsini təmin edir. Vegetasiya dövrü ərzində hava şəraitindən, yağının miqdarından asılı olaraq əlaqə otlarının təmizlənməsi, kultivasiya edilməsi və torpağın yunışdırılması həyata keçirilir [2].

Vegetasiya dövrünün uzunluğu tütün seleksiyasında ən mühüm amillərdən biri olmaqla, hər sortun genotip xüsusiyyəti və konkret iqlim şəraitinə reaksiya norması ilə müəyyənləşir. Sortun genotipindən və onu əhatə edən ətraf mühit amillərindən asılı olaraq aparılan tədqiqat zamanı, Şəki-Zaqatala bölgəsində vegetasiya müddəti 110-127 gün arasında dəyişir.

MATERIAL VƏ METODLAR

Tütün sortlarının öyrənilməsi və yeni sortların yaradılması istiqamətində tədqiqat işi Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyasının Pərvizan təcrübə sahəsində aparılmışdır. Mövcud genofondun qorunub saxlanması və genişləndirilməsi məqsədilə, yerli və xarici tütün sortları əsasında kolleksiya sahəsinin yaradılması üçün BTS-də 35 sort 2 təkrarda əkilərək, seleksiya və sortöyrənmə işləri həyata keçirilmiş və müqayisəli şəkildə təhlil edilərək öyrənilmişdir.

Vegetasiya dövründə ümumi qəbul edilmiş metodikaya uyğun olaraq, aqrotexniki qulluq işləri icra edilmiş, fenoloji müşahidələr vizual şəkildə aparılmışdır. Bitkilərin inkişaf fazalarında yaranan dəyişiklikləri tam əhatə etmək üçün gündəlik müşahidələr və qeydiyyat aparılmışdır [7].

NƏTİCƏLƏR VƏ ONLARIN MÜZAKİRƏSİ

Tütünün böyümə və inkişaf fazalarında suya tələbatı artır. Tam nəmliklə təmin olunduqda inkişaf prosesi sürətlənir, vegetasiya müddəti qısalar və yarpaqların yetişməsi daha münasib temperatur şəraitinə təsadüf edir. Torpaq nəmliyinin miqdarı, bitkinin kimyəvi tərkibinə də öz təsirini göstərir. Kimyəvi tərkibinə görə iyul ayında yetişmiş yarpaqlar daha keyfiyyətli sayılır.

Cədvəl 1

Torpaq nəmliyinin tütün bitkisinin kimyəvi tərkibinə təsiri

Torpaq nəmliyi, %	Quru maddədə, %		
	Azot	Nikotin	Sulu karbonlar
80	1.50	0.98	-
60	1.60	1.34	17.79
40	1.92	2.25	15.83
25	3.40	2.70	7.90

1 sayılı cədvəldən göründüyü kimi, torpaq nəmliyinin 60% olması, nikotinin aşağı (1.34%), sulu karbonların isə yuxarı həddə (17.79%) çatmasına müsbət təsir göstərmişdir. Nəmlik azaldıqca azot və nikotinin miqdarı artır və məhsulun keyfiyyəti aşağı düşür.

Torpağın münbitliyinin təmin edilməsi bitkinin inkişafı üçün olduqca vacib amildir. Belə ki, azot gübrəsi bitkilərin böyümə və inkişafına müsbət təsir göstərir. Məhsuldarlığın və keyfiyyətin formalaşmasında, tütün yarpaqlarının tez yetişməsində və vegetasiya müddətinin qısalmasında fosfor gübrəsinin əhəmiyyəti böyükdür. Kalium gübrəsi isə keyfiyyəti yüksəldir, tütünün rəngini, texnoloji xüsusiyyətlərini, karbon, zülal nisbətləri və bərkliyini artırır. Normal münbit mühitdə becərilən tütün bitkiləri xəstəlik və zərərvericilərə qarşı daha davamlı olur. Gübrələrin verilmə miqdarı və nisbətləri torpağın təbii münbitliyi, mexaniki tərkibi və üzvi maddələrlə zənginliyini nəzərə almaqla hər torpaq tipi üzrə dəqiqləşdirilməlidir.

Azot gübrələri verildikdə quru tütün yarpaqlarında ümumi azot və nikotinin miqdarı artır azala bilər. Azot gübrəsinin çoxluğu yarpaqların texniki yetişməsinə gecikdirir, xüsusən də inkişafın I-ci dövründə bitkinin inkişafına mənfi təsir göstərir. Tütünün tərkibində 2-3% ümumi azot və 1.5-2.0% nikotin olduqda, ondan hazırlanmış siqaretin çəkim keyfiyyəti yaxşı olur.

Cədvəl 2

Mineral gübrələrin Zaqatala-67 tütün sortunun məhsuldarlığına və keyfiyyətinə təsiri

№	Variantlar	Məhsul- darlıq, s/ha	Əmtəə növ çıxımı I, II, %	Kimyəvi tərkibi, %			
				Nikotin	Şəkar	Zülal	Şmuk ədədi
1	Fon+P ₁₂₀ K ₁₀₀	34.2	85.0	1.75	6.7	8.3	0.78
2	Fon + N ₆₀	37.6	80.0	1.80	7.0	8.5	0.82
3	Fon + N ₉₀	40.3	85.0	1.82	7.5	9.0	0.83
4	Fon + N ₁₂₀	41.1	80.0	1.85	7.3	9.2	0.79
5	Fon = N ₉₀ P ₁₀₀	36.3	90.9	2.1	5.4	4.6	1.17
6	Fon + P ₇₅	35.4	88.8	1.7	7.8	7.0	1.11
7	Fon + P ₁₂₅	41.6	99.0	2.2	10.6	8.4	1.26
8	Fon + P ₁₅₀	40.2	97.5	2.2	10.0	9.5	1.05

2 sayılı cədvəldən göründüyü kimi, torpağın münbitliyini artırmaq üçün verilən azotun miqdarından asılı olaraq hər I ha-ya təsiredici maddə hesabı ilə 125 kq fosfor verilməsi məqsəduyğundur. Belə ki, Fon + P₁₂₅ variantında məhsuldarlıq ən yüksək 41.6 sent ha, I və II əmtəə növ çıxımı isə 99.0% olmuşdur.

3 sayılı cədvəldən göründüyü kimi, bitkilərin hündürlüyü 170 (Samsun-155, Samsun qısa boy) – 335 sm (106 göy forma) arasında dəyişmişdir. Yarpaq sayı isə ən yüksək Zaqatala Dübeki sortunda 50 ədəd, yarpaq ayasının eni Krupnolist sortunda 37sm, uzunluğu isə Virciniya KY-160 sortunda 62 sm olmaqla digərlərindən fərqlənmişdir. Vegetasiya müddətinin uzunluğu 107-132 gün arasında dəyişmişdir. Məhsuldarlıq ən yüksək Berley TN-90 sortunda 39.0 sent ha, ən aşağı isə Virciniya KY-160 sortunda 25.6 sent ha, I və II əmtəə növ çıxımı isə Zaqatala Dübeki sortunda 90% qeydə alınmışdır.

Cədvəl 3

Kolleksiya nümunələrinin fenoloji müşahidələri və məhsuldarlıq göstəriciləri

№	Sortun adı	Bitkinin hündürlüyü, sm	Yarpaq sayı, ədəd	Yarpağın eni, sm	Yarpağın uzunluğu, sm	Vegetasiya müddəti, gün	Məhsul- darlıq, s/ha	Əmtəə növ çıxımı %	
								I-II	III-IV
1	Seçilmiş 2016	268	37	22	43	122	33.2	85	15
2	Yeni hibrid 2019	240	38	28	46	120	35.7	87	13
3	Virciniya-AZ	282	40	27	55	132	32.0	83	17
4	Virciniya-1	195	30	18	43	127	30.3	84	16
5	Virciniya-20	230	35	33	51	124	36.2	84	16
6	Virciniya-3970	190	34	21	48	121	31.4	80	20
7	Virciniya RGH-4	210	30	23	53	121	35.0	81	19
8	Virciniya- GL-26	270	32	32	57	123	29.6	77	23
9	Virciniya Kokker-347	267	38	33	60	130	38.2	86	14
10	Virciniya-386	260	35	28	55	127	30.6	79	21
11	Virciniya-548	240	37	25	51	125	30.5	77	23
12	Virciniya-2261	220	36	29	54	119	28.7	75	25
13	Virciniya- NC-55	225	37	26	54	131	32.7	82	18
14	Virciniya KY-160	215	32	19	62	118	25.6	87	13
15	Virciniya +	230	38	34	53	120	32.0	81	19
16	Virciniya	220	39	27	60	120	29.0	79	21
17	Berley	240	45	27	45	117	33.0	78	22
18	Berley -122	235	32	33	54	118	34.0	86	14
19	Berley -123	220	33	36	51	118	38.0	86	13
20	Berley -78	205	47	26	43	125	35.0	88	12
21	Berley TN-90	240	44	26	51	126	39.0	85	15
22	106 göy forma	335	43	30	51	130	32.7	87	13
23	Immunn-1	235	40	30	51	129	29.1	80	20
24	Ostrolist-46	220	42	25	39	119	35.2	78	22
25	Krupnolist	195	33	37	52	122	35.7	77	23
26	Zaqatala iriyarpaqlısı	267	47	31	55	123	37.1	86	15
27	Zaqatala -67	210	46	23	43	129	38.8	87	13
28	Zaqatala Dübeki	245	50	28	47	110	29.6	90	10
29	Zaqatala Berleyi	260	40	30	53	117	35.1	89	11
30	Yubileyny-8	230	41	21	40	111	28.3	77	23
31	Samsun-155	170	37	24	39	109	34.7	87	13
32	Samsun qısa boy	170	36	19	36	107	27.1	75	25
33	Trapezond-1	230	34	33	55	113	36.9	84	16
34	Trapezond-5	220	37	34	55	117	33.3	80	20
35	Trapezond-135	230	33	36	53	115	34.6	81	19

Beləliklə, aparılmış tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, məhsuldarlıq və keyfiyyət bitkinin vegetasiya müddətində formalaşmaqla, tütün bitkisindən yüksək və keyfiyyətli məhsul alınmasında ilin hava şəraiti, yağıntının miqdarı, torpağın münbitlik dərəcəsi, mexaniki tərkibi, yetişdirilmiş şitillərin optimal müddətdə sahəyə köçürülməsi, əkin sıxlığı, tətbiq edilən becərmə texnologiyası xüsusi rola malikdir.

NƏTİCƏ

Tütün bitkisinin normal inkişafına müsbət təsir göstərən ən optimal temperatur 25°C-dir. Torpaq nəmliyinin 60% olması, nikotinin aşağı (1.34%), sulu karbonların isə yuxarı həddə (17.79%) çatmasına müsbət təsir göstərmişdir. Məhsuldarlıq və keyfiyyətin formalaşmasında, tütün yarpaqlarının tez yetişməsində və vegetasiya müddətinin qısalmasında torpağın münbitliyinin əhəmiyyəti böyükdür. Torpağın münbitliyini artırmaq üçün verilən azotun miqdarından asılı olaraq hər 1 ha-ya təcrədici maddə hesabı ilə 125 kq fosfor verilməsi məqsəda uyğundur. Belə ki, Fon + P₁₂₅ variantında məhsuldarlıq ən yüksək 41.6 sent/ha, I və II əmtəə növ çıxımı isə 99.0% olmuşdur. Bitkilərin hündürlüyü 170 (Samsun-155, Samsun qısa boy) – 335 sm (106 göy forma) arasında dəyişmişdir. Yarpaq sayı ən yüksək Zaqatala Dübeki sortunda 50 ədəd, yarpaq ayasının eni Krupnolist sortunda 37sm, uzunluğu isə Virciniya KY-160 sortunda 62 sm olmaqla digərlərindən fərqlənmişdir. Vegetasiya müddətinin uzunluğu 107-132 gün arasında dəyişmişdir. Məhsuldarlıq ən yüksək Berley TN-90 sortunda 39.0 sent/ha, ən aşağı isə Virciniya KY-160 sortunda 25.6 sent/ha, I və II əmtəə növ çıxımının isə Zaqatala Dübeki sortunda 90% olduğu qeydə alınmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov B. "Tütünçülük", Bakı, 2003, səh.76-78.
2. "Azərbaycan şəraitində Virciniya tipli ətirli tütün sortlarının becərilmə texnologiyası". 2021. s. 19.
3. Abdullayeva N.M., Əliyeva Ə.İ. Tütün bitkisinin qurudulma mərhələləri. Əkinçilik Elmi Tədqiqat İnstitutunun "Elmi Əsərlər Məcmuəsi", 2019, №1, s. 88.
4. Əliyeva Ə.İ., Abdullayeva N.M. Şəki-Zaqatala bölgəsinin dəmyə şəraitində becərilən tütün sortlarının xarici mühit amillərinin təsirinə, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlılığı. Əkinçilik Elmi Tədqiqat İnstitutunun "Elmi Əsərlər Məcmuəsi", 2020, №2, s. 59.
5. Табак.издательство «Картя» Кишинев, 1973, с. 61.
6. Якобук А.С. Биологические основы культуры табака на семена. Кишинев. Изд. «ШТИИИЦА», 1984, стр.
7. Методическое руководство по проведению полевых агротехнических опытов с табаком (*Nicotiana tabacum* L.). ГНУ ВНИИТТ, Краснодар, 2011, с.15-17.

ŞƏKİ-ZAQATALA BÖLGƏSİNDƏ DƏMYƏ ŞƏRAİTİNDƏ BECƏRİLƏN TÜTÜN BİTKİSİNİN VEGETASIYA DÖVRÜ ƏRZİNDƏ İNKİŞAF FAZALARINA TORPAQ-IQLİM ŞƏRAİTİ VƏ AQROTEKNİKİ TƏDBİRLƏRİN TƏSİRİ

Ə.İ.ƏLİYEVƏ*, N.M.ABDULLAYEVA, M.İ. MAMAYEVA

Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu, Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyası.

Məqalədə dəmyə şəraitində becərilən tütün bitkisinin vegetasiya dövrü ərzində inkişaf fazalarına torpaq-ıqlım şəraiti və aqrOTEKNİKİ qulluğun təsirinə öyrənilməsindən bəhs edilir. Belə ki, tütün bitkisindən yüksək keyfiyyətli məhsul alınmasında ilin hava şəraiti, yağıntının miqdarı, torpağın münbitlik dərəcəsi, mexaniki tərkibi, şitillərin yetişdirilməsi və optimal müddətdə sahəyə köçürülməsi, əkin sıxlığı, tətbiq edilən becərmə texnologiyası vegetasiya dövrünün dəyişməsinə güclü təsir göstərir. Şəki-Zaqatala bölgəsində vegetasiya müddəti 110-127 gün arasında dəyişir. Bitkinin normal inkişafına müsbət təsir göstərilən ən optimal temperatur 25°C sayılır. Torpaq nəmliyinin 60% olması, nikotinin aşağı həddə (1.34%), sulu karbonların isə yuxarı həddə (17.79%) çatmasına müsbət təsir göstərmişdir. Məhsuldarlıq və keyfiyyətin formalaşmasında, tütün yarpaqlarının tez yetişməsində və vegetasiya müddətinin qısalmasında torpağın münbitliyinin əhəmiyyəti böyükdür. Torpağın münbitliyini artırmaq üçün verilən azotun miqdarından asılı olaraq

hər I ha-ya təsiredici maddə hesabı ilə 125 kq fosfor verilməsi məqsəduyğundur. Belə ki, Fon + P₁₂₅ variantında məhsuldarlıq ən yüksək 41.6 sent/ha, I və II əmtəə növ çıxımı isə 99.0% olmuşdur. Kolleksiya sahəsində bitkilərin hündürlüyü 170 (Samsun-155, Samsun qısa boy) - 335 sm (106 göy forma) arasında dəyişmişdir. Yarpaq sayı isə ən yüksək Zaqatala Dübeki sortunda 50 ədəd, yarpaq ayasının eni Krupnolist sortunda 37 sm, uzunluğu isə Virciniya KY-160 sortunda 62 sm olmaqla digərlərindən fərqlənmişdir. Bu sortlarda vegetasiya müddətinin uzunluğu 107-132 gün arasında dəyişmişdir. Məhsuldarlıq ən yüksək Berley TN-90 sortunda 39.0 sent/ha, ən aşağı isə Virciniya KY-160 sortunda 25.6 sent/ha, I və II əmtəə növ çıxımı isə Zaqatala Dübeki sortunda 90% olduğu qeydə alınmışdır.

ИЗУЧЕНИЕ ВЛИЯНИЯ ПОЧВЕННО-КЛИМАТИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ И АГРОТЕХНИЧЕСКИХ ПРИЕМОВ НА ФАЗЫ РАЗВИТИЯ ТАБАКА В ПЕРИОД ВЕГЕТАЦИИ, ВЫРАЩИВАЕМОГО В УСЛОВИЯХ БОГАРЫ ШЕКИ-ЗАГАТАЛЬСКОГО РЕГИОНА

А.И.АЛИЕВА*, Н.М.АБДУЛЛАЕВА, М.И.МАМАЕВА

Научно-исследовательский Институт Земледелия, Загатальская Опытная Станция

Статья посвящена изучению влияния почвенно-климатических условий и агротехнического ухода на фазы развития табака, выращиваемого в условиях богары, в течение вегетационного периода. Таким образом, для получения высококачественного урожая из табака, большое значение имеет: погодные условия года, количество осадков, степень плодородия почвы, механический состав, выращивание рассады и перенос ее в поле оптимальный период. По длину вегетационного периода сильное влияние оказывают, густота посадки и применяемая технология возделывания. В Шеки-Загатальском регионе вегетационный период колеблется в пределах 110-127 дней. Для нормального развития растения наиболее оптимальной температурой считается 25⁰С. Влажность почвы 60% положительно повлияла на достижение низкого предела содержания никотина (1,34%) и высокого предела содержания углерода(17,79%). Велико значение плодородия почвы в формировании урожайности и качества, скороспелости листьев табака и сокращении вегетационного периода. В зависимости от количества внесенного в почву азота целесообразно вносить как действующее вещество 125 кг фосфора на 1 га. В варианте Фон+P₁₂₅ урожайность была наибольшей 41,6 ц/га, а выход I и II товарных сортов составил 99,0 %. Высота растений на коллекционном участке варьировала от 170 (Самсун-155, Самсун короткий) до 335 см (106 зеленая форма). Наибольшее количество листьев 50 штук у сорта Загатальский Дубек, ширина листовой пластинки 37 см у сорта Крупнолист, длина 62 см у сорта Вирджиния KY-160. Продолжительность вегетационного периода варьировала в пределах 107-132 дней. Высокий урожайность составила 39,0 цент/га у сорта Берлей TN-90, а низкий 25,6 цент/га у сорта Вирджиния KY-160.Выход I и II товарных сортов составил 90% у сорта Загатальский Дубек.

Çapa təqdim etmişdir: Məmmədova Sevinc, b.ü.f.d., dosent

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 12.06.2023. Təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 05.07.2023.

Çapa qəbul edilmə tarixi: 25.07.2023.